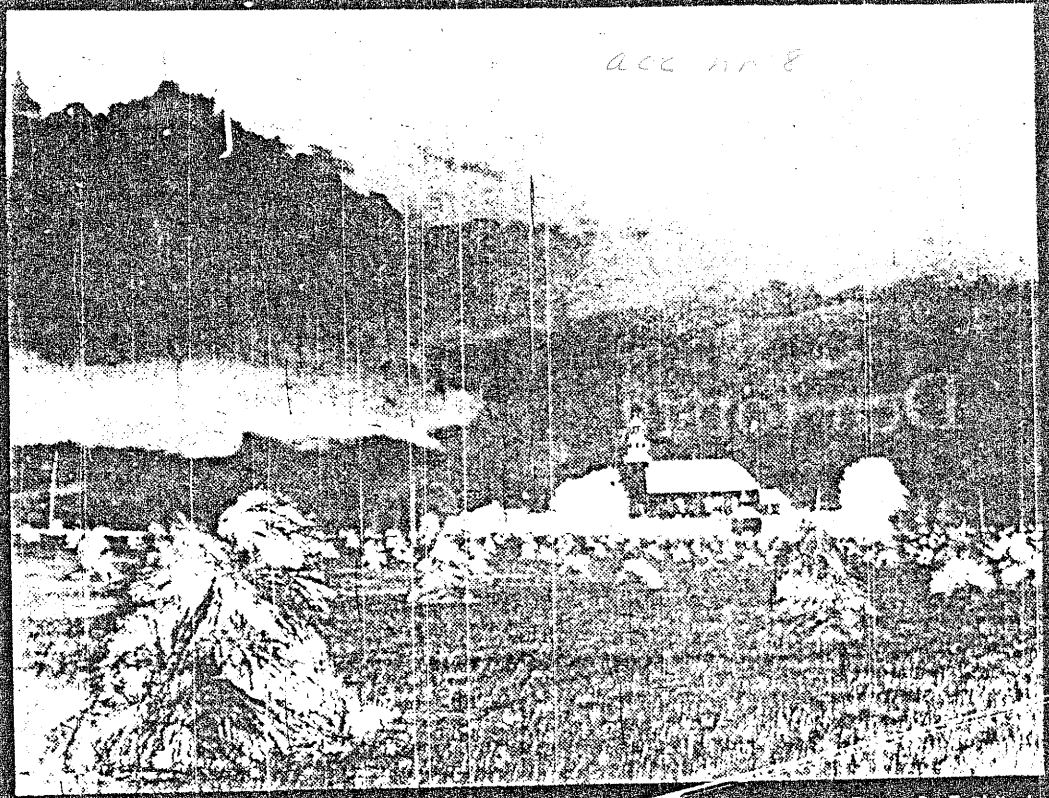

D 503:172

ÖC 19/10 1957

Tingvall, S. M.
Prosten Bagge i
St. Aby

acc nr 8

Stora Aby kyrka Foto: R. Fröhlinder

Prosten Bagge i Stora Aby

Alla har vi väl i Verner von Heidenstams Karollinerna, kapitlet I Marstrand's kyrka, läst om den storvulne svensksinnade prosten Fredrik Bagge, som fångslades av danskarna, därför att han bad den Högste om framgång och seger för svenskarna i det danska krigsbe-fällets närvaro. Som fästningsfånge på Fredrikshald dömdes han till döden men fick lösa sig med tre-dubbel mansbot. Frigiven blev han Karl XI's gunstling såsom få. Han räknas till det bohusslänska prästerskapets mest berömda män både ifråga om lärdom och orubblig trohet mot sitt fosterland.

En son till denne berömda man var den Fredrik Bagge Junior, som denna minnesruna skildrar. Född i Marstrand 1676 studerade han i Uppsala samt vid flera utländska universitet. Han prästvigdes 1698. Fyra år senare blev han utnämnd till kyrkoherde i Skee församling av Göteborgs stift. Skee ligger nära Strömstad, ett par mil från Svinesund och Norge. Egendomligt nog kom Bagge att drabbas av samma öde som fadern. En norsk strövkår tog honom till fånga och förde honom 1711 till Fredrikshalds fästning. Han anför som orsak här till i en skrivelse till Karl XII, att han vägrat följa det danska böneformuläret samt nekade sända två tjärdingar pengar till den danske generalen.

*

Sedan han frigivits, fick han för sina utståndna besvärigheter av kung Karl transport till Linköpings stift, där han fick Stora Aby förnämliga pastorat. Som kontraktspastor och kyrkoherde till-

trädde han 1718. Det var sannolikt med stor tillfredsställelse, som Bagge och hans familj lämnade den oroliga gränsprovinsen Bohuslän. Den vackra och bördiga östgotaslätten vid Ombergs fot strax intill Vätterns klarblå vatten glädde nog den nykomne prosten. Nu skulle han finna trygghet och lugn hos de goda östgotarna. Men riktigt så blev det ej. Vid flera tillfällen förekom stridigheter mellan prosten och församlingsborna. Brännvinet tycks ha flödat rikligt, och Bagge var ingen vän av superi och slarv.

En söndag år 1733 vinglade en berusad dräng in i Stora Aby kyrka, skrek och ropade och knuffade bryskt prosten Bagge mot muren i sakristian, så att dennes peruk föll i golvet. Fjärdingsmannen måste tillkallas för att föra ut den våldsamma mannen, som kort därefter dömdes till döden. I domkapitlets protokoll om "thet grufweliga Kyrkiobullret" i Stora Aby kyrka anmärkes särskilt att pro-

sten ej haver under detta bullret gjort den ringaste förargelse. Det är möjligt, att Fredrik Bagge hade ett häftigt lynne — kanske ett arv från fadern, vilken ansågs vara mycket temperamentsfull. Bagge Junior ägde i hög grad talets gåva. Hans likpredikan över Christina Ribbing på Trehörna, som 1728 trycktes i Linköping, ansågs vara mästertlig.

*

Stora Aby gamla kyrka började bli mer och mer bristfällig. För att få ett nytt kyrkobygge till stånd skänkte prosten Bagge 1755 av egna medel ett belopp av 8.000 daler kopparmynt. Kyrkokassan var vid samma tid ej större än 300 daler kmt. Grunden till nybyggnaden lades 1756 utanför den gamla kyrkan, som påföljande år började rivas och vars sten kom till användning i den nya kyrkan. Allt som allt åtgick 2.600 lass mursten, 2.000 tunnor kalk, 200 tolfter bräder och 59.000 spån. Det gamla stentornet byggdes upp till den ansevärdiga höjden av 60 m. Hela kostnaden för kyrkan lär ha uppgått till 10.000 daler kmt. Den invigdes av stiftets biskop Andreas Olavi Rhyzellius den 9 oktober 1757. Biskopens och de två vid altaret biträdande prosternas ålder var sammanlagt 234 år. Prosten Bagge var själv över 81 år gammal. Kyrkan var säkerligen till sista plats fylld av sockenbor, som på olika sätt visade gamle prosten Bagge sin stora tacksamhet.

Sannolikt ljöd klangen från en ny klocka från kyrktornet vid denna invigning. År 1757 göts nämligen en ny kyrkklocka till

Abr. Samuel Blix

Stora Aby kyrka, och den försägs med en latinsk inskription som i översättning lyder: Jag, Fredrik Bagge, prost i Lysinge kontrakt och det helliga ordets tjänare i Aby prästgård, gav år 1755 åtta tusen daler åt den härnämnda samnande och vacklande kyrkan, invigd till gudstjänst och Guds jordiska boning, kyrkan i Aby, som var alltför liten och trång och därför borde utvidgas — i lika mån åt den förut spruckna men nu reparerade och istandsatta kyrkklockan av brons. Sedan detta och följande är gått förbi, göts denna kyrkklocka av brons av den förträfflige bronsgjutaren Elias Fries i Jönköping år 1757. För nutiden kan det kanske vara av intresse att veta att denna gamla kyrkklocka alltjämt klangfullt ljuder över denna väna östgötsbygd.

Prosten Bagge förskaffade även sin sockenkyrka en ny altartavla. Denna levererades först en tid efter hans död, som inträffade den 26 juni 1762. Altartavlan, som än i dag pryder kyrkan, har följande inskription: "Gud! till ära och Herrens hus till prydnad har häradsprosten och kyrkoherden högrevärdige och höglärde Herr Fredrik Bagge, som i 46 års tid varit Lysinge härads prost och kyrkoherde i Stora Aby, år 1761 tillåtillt denna altartavla för kyrkans medel, som halvt år efter denna för ålderdom och meriter märkvärdige herdens den 26 juni 1762 timade död blev förfärdigad och uppsatt av Joh. Ullbergh."

Tvårr finns det inget porträtt av prosten Fredrik Bagge. Sannolikt har en oljemålning över honom funnits eftersom han ansågs vara en rik och välstuerad man. Hans far och mor, vars porträtt finns i Solberga kyrka i Bohuslän, ägde en betydande förmögenhet, och det är väl möjligt att hans andra fru, Sofia Elisabeth Bruun, prästdotter från Skredsvik, hade kvar något av arvet från de rika släkterna Romning och Galtung, från vilka hon härstammade.

Prosten Bagge var gift tre gånger och hade i dessa aktenskap 12 barn, 9 döttrar och 3 söner. Två av sönerna blev köpmän i Amsterdam, ingen av sönerna blev präst. De flesta av döttrarna blev väl gifta. Några av dem bör här nämnas. Catharina Beata blev maka

Fredrik Reuterswärd

till överste Lorentz Peter Reuterswärd. Deras son var den kände diplomaten Anders Fredrik Reuterswärd, född 1756, död 1828, som

var Axel von Fersen's vän och Marie Antoinettes gunstling.

Prosten Bagges dotter Maria blev först gift med Biskop Daniel Enander i Väversunda, därefter med major Abraham Blix, vars vapen hänger i nyrestaurerat skick i Väversunda stämningssåll i lilla kyrkan vid Täckerns strand, ovan en minnesplåt, som skildrar hans krigiska bedrifter. Abraham Blix son Abraham Samuel Blix blev ostindiefarare, och hans bostad på Sävenäs säteri vid Göteborg var känd för sina ostindiska föremål och förnäma kultur. Från familjen Blix på Sävenäs härstammade vårt lands på sin tid störste kirurg professor Carl Santesson. Själv räkar artikeförfattaren vara ättling till prosten Bagge genom släkten Blix.

En tredje dotter till prosten Bagge är värd att särskilt omnämnas. Hon hette Florentina eller Flora och ingick 1740 äktenskap med häradshövding Jakob Sjösten. Deras dotter Elisabeth Dorotea Sjösten blev mor till den världsbekände kemisten Jöns Jakob Berzelius, som föddes i Väversunda 1778. Berzelius var alltså barnbarns barn till prosten Bagge i Stora Aby.

I detta sammanhang bör kanske nämnas, att prosten Bagge var mycket naturvetenskapligt intresserad, ägde en välförädd ortsgård och var kunnig botanist. När jag som liten parvel fick "Bagges svarta plåster" på mina skråmor och bulnader, hade jag ingen aning om att detta plåster hade något att göra med prosten Bagge i Stora Aby. Min mor brukade rek-

virera diverse salvor och plåster från en släkting, som kallades Tante Caroline. Nu vet jag, att denna person var fru Carolin Reuterswärd, gift med min mors släkting godsägare Fredrik af Ekenstam, och att hon härstammade från den ovannämnda Catharina Beata Bagge, som sannolikt lär plåsterberedningen av sin far. Kanske jag bör tillägga, att detta plåster hade en utomordentlig verkan. När jag som färdig läkare en gång försökte komma detta plåster på spår, hade Tante Caroline för länge sedan gått i graven med sin hemlighet.

Vid mina forskningar om prosten Fredrik Bagge i Stora Aby har jag förväntat över, att "Linsköpings stifts herdamlinne" av Westerlund—Setterdahl ej med eråd nämnt prosten Bagges gåva till sin församling. Överhuvudtaget skildras hans person där mycket ensidigt. Hans stridbara lynne har med skarpa poängterats genom diverse citat ur processhandlingar, men mannens gärningar av bestående värde har ej kommit med. Däremot har Anton Riddersstad i "Östergötlands historia" skildrat Bagges verk så som alla bör.

Som ung student gjorde jag för snart 40 år sedan ett besök i Sto-

ra Aby kyrka. Med sorg såg jag Bagges gravplats helt förtäliga spruckna träskivor, ramponerade skelett, oreda och fullständigt förfall. Genom dåvarande kyrkoherdens fru, Maria Fröblinder, blev graven omsedd och omhuldad med pietet. Och nyligen har jag genom nuvarande kyrkoherden Carl Magnusson fått den glädjande upplysningen, att gravkoret är värdat, och att sex nys ekklator har insatts, varl kvarlevorna efter prosten Bagge och hans familj överflyttats. En av de döda tycks ha haft en betydande kroppslängd, sannolikt hade det varit prosten Bagge själv.

Tvåundra år har förflutit sedan den nybyggda kyrkan invigdes. Både prosten Bagge och hans generositet är glömd. Över hans gravrum finns icke ens hans namn. I bohuskak granit borde över den enkla ingången till graven ristas Prosten Fredrik Bagges gravkammare. Men ville man ge hans minne full rättvisa, skulle inskriften lyda så här: Här inne sover prosten Fredrik Bagge sin slöta sömn. Född i Bohuslän blev han där präst i Skes men bortfördes av slenden för sin trofasthet mot Sverige. Fästningsfånge i Fredrikshald. Frigiven fick han av kung Karl XII förflyttning till Stora Aby. Verkade här som herde och prost i 46 år. Son av Väterhavet kom han med tiden att älska Östergyllen så högt att han skänkte sin socken detta härliga tempel. När hans klocka ljuder från tornets spira kän vi med tacksamhet minnas hans namn.